

Telcs Ede Szoldatits Ferenc-portréja, avagy az alkotás öröme

Patócs László fordítása

Figyelembe véve, hogy Telcs Ede előszeretettel dolgozott modell alapján, illetve azt is, hogy korábban már számos hasonló kompozíciót készített (Louise Germain 1903, Puccini 1906), Szoldatits Ferenc festő képszerű alakjának megformálása számára jó alkalom volt arra, hogy összegezze addigi tapasztalatait.

A művész előtt egy izgalmas külső megjelenésű, karakteréből és tiszteletet keltő életrajzából eredően bölcs, nyugodt és nem alaptalanul magabiztos személyiség hatását keltő modell állt. Telcs Edére, akkori művészi érdeklődésére az említettek ihletően és ösztönzőleg hatottak. Tisztelte művészi kritériumait, ez pedig a megvalósítás szabadságát nyújtotta számára.

A portré két mezőre osztott plakett (228×118 mm) formájában készült el. A süllyesztett és a szélein kimagasló felső mezőben (150×112 mm) látható maga a portré, az alsó mező síkja kissé magasabb az előző széleinél, utóbbiban az 1908-as évszám mellett egy lefelé fordított egyenlő oldalú háromszöget alkotó szöveg olvasható: SZOLDATITS FERENCZNEK A MAGYAR KÉPÍROK NESZTORÁNAK, TISZTELŐI.

A portré egy balra néző, idősebb, szakállas férfit ábrázol, csupán utal a mellkasra és a vállra, Telcs Edének a tömegredukciót kiegyenlítő érmeművészeti elvei ismeretében – mondhatni – térbelileg szokatlanul előretolt pozícióban.

Az alkotó a tónóznak csupán a mozdulat meghatározásához elengedhetetlenül szükséges részét ragadta meg, a figyelmet túlzottan is magára vonó, a vizuális kompozíciót nehézzé és konvencionálissá tévő kézrészeket lehagyta. A szöveget tartalmazó felületnek a model-

lált tér keretébe, a felkar síkjába emelése teszi a kompozíciót érdekessé és a portré talapzatává.

A betűtípus-választás a szerző kifinomult ízléséről tanúskodik. Merev konstrukció (amely, mint utaltam rá, egy háromszöget formáz), melegséget árasztó lekerekítettség, visszafogott magasság. E jellemzők által teremődik kapcsolat a plakett letisztult, háromszög alakú formája és a piktorális jellegű szobrászat között.

A modellált felület dimenzióját, az anyagot és az eljárást is hozzáértő módon választotta meg a művész.

Nagyságából kifolyólag az érme könnyen áttekinthető, biztosítja, hogy érvényesüljön a modellálás folyamatának mikéntje a szobrászati eljárás és a modell karaktere szempontjából is fontos és kellően gazdag részletek által. Az érme dimenziói megegyeznek a már említett, 1903 és 1906 között keletkezett munkák méretével, ez a dimenzió kétségkívül Telcs Ede felségterülete az érmeművészetben. Puha pasztelint és tompa élű, fából készült szerszámot választott a munkához, ez ugyan a vonások egybeolvadását eredményezte, ám azok mégis kellően szembetűnőek maradtak ahhoz, hogy felfedjék a megvalósulás közvetlenségét, ami által a kompozíció jelentős képzőművészeti elemévé és a szobrászati eljárás kulcsává válnak.

Az érmeművészet a plasztikai és a grafikai nyelv ötvözete. A művész a hajlamaihoz mérten határozza meg, mit és milyen mértékben használ, ebből jön létre a nyelv jellegzetessége és a művész esztétikai credója.

Mivel az érmeművészet a térbeli kifejezés egyik formája, először ezen törvényszerűségeknek kell eleget tenni, majd pedig más eszközökkel gazdagítani vagy befejezni a megvalósított formát. Telcs Ede hivatása szerint szobrász volt, vagyis olyan alkotó, aki elsősorban a mennyiségen keresztül fejezi ki magát. E tulajdonság mutatkozik meg Szoldatits portréján is.

A modellált felület volumenét szakértői kéz emelte az alap fölé, és ezáltal – a teljes felülettel összevetve – egyfajta feszültség keletkezett a fej és a kompozíció többi eleme esetében, ám mégis összhangban maradt az érme felületének egészével. A magasság megválasztása lehetővé teszi bizonyos elengedhetetlen részletek behozatalát, ám nem semmisíti meg a forma integritását és erejét. A nagy felületekkel és széles mozdulatokkal modellált forma a frissesség és a közvetlen alkotói eljárás nyomait viseli magán. Telcs Ede

mindent al prima oldott meg, de soha nem elégedett meg az üres pikturalitással. A formák határozott belső felépítettségről tanúskodnak. A művész a felhasznált anyaggal összhangban pikturális eszközökkel építette fel a formát. Az anyag plaszticitását elsősorban a haj és a szakáll kidolgozásában használta ki, ami nemcsak a megtestesítésben, hanem a képzőművészeti nyelv gazdagságának a kiaknázásában is hasznára vált. Puha, de határozott mozdulattal dobja át a szakáll fürtjeit a galléron, máshol ugyanígy fűzi alá, vagy épp egy finom vonallal választja el a gallért a nyakszirttől. Telcs egyes részleteket minden bizonnyal utólag „élesített ki”, ám ezzel sosem csorbította a megalkotott összhangot. A valószínűleg üvegből készült kemény alátétre pasztelint vitt rá, de csak a portré keretei közé, így utómunkákat is végezhetett az arc kontúrjain, élesen elválaszthatta az alaptól, ez egyfajta térhatást eredményez az érmén, ugyanez történt a nyakszirti rész esetében is. A kétségkívül kiváló rajzoló rövid és biztos mozdulatokkal kidolgozott függőleges felülettel határozza meg a fülkagyló hátsó és alsó vonalát, ezáltal ez a rész hangsúlyos árnyékot kap. A szem, valamint az orr és a bajusz száj előtti, alsó vonala kidolgozásakor is hasonlóan jár el: e műveletekkel felerősíti a kontrasztokat és élethűbbé teszi a portrét. Ezzel fókuszálja a megfigyelő figyelmét, és folytonosan a portré középső részére vonzza azt – a nyakszirtre, a fülre, az orra, a szemre és a bajusz hegyeire. És pontosan ez a kompozíció kulcsa. A kabátgallér alsó szélének ferdesége két egyenlő részre osztja az érmét, maga a portré pedig szintúgy két egységre oszlik a szakáll alsó végétől a vállrész alsó vonaláig. Akárcsak Telcs művészetének egyéb tulajdonságai, ez egyfajta isteni ajándék, ez az, ami megkülönbözteti a művészt a kiváló iparosmestertől.

Minden részlet a meggyőző kifejezés jegyében van hangszerelve, ami Szoldatits Ferenc portréját az érmeművészet legsikerültebb munkái közé emeli.

Telcs szenzibilitását és pillanatnyi festészeti étvágyát a szecesszió ösztönözte, alkotói lendülete azonban nem csak ezen irányzat jegyeiből táplálkozott, hatással volt rá a környezete is, amely nagy tisztelettel övezte a szobrászat e finomságot tükröző területét, ahogyan ez az ő esetében is megvalósult. A megrendelések is további ösztönzést jelentettek Telcs tehetsége számára. Emellett nagyban támogatták őt a kiváló öntők, cizellőrök, patinőrök és pénzverők, akik lehenyerlő minőségben adták ki a kezük közül a medáljait és az érméit.

Telcs Edét nem csupán munkásságának kiváló mivolta teszi jelentős alkotóvá, hanem az éremművészet terén kifejtett tevékenysége is, hatása jelentős mind saját korában közel és távol élő társaira, mind az utókorra.

Ezt bizonyítja jelen írás is, mely a Szoldatits Ferenc-portré keletkezése után több mint egy évszázaddal íródott, hasonló lelkesedéssel.

